

Брич В. Я.

**докторант Ради по вивченню продуктивних сил НАН України,
м. Київ**

Конкурентноздатність на ринку праці в умовах підвищення життєвого рівня

Досягнення науково-технічного прогресу надають процесу праці елементів творчості, роблять її цікавою. У суспільстві, де впроваджуються новації науково-технічного прогресу, відповідно зростає кількість творчих працівників, котрі володіють інтелектуальною власністю, до якої належать знання, уміння, організаторські здібності, талант, ідеї тощо. Тільки творча людина здатна, у свою чергу, вносити корективи у взаємини, продиктовані трудовою етикою. Не випадково 70 відсотків творчих працівників вважають працю і цінністю, і змістом свого існування. Інші категорії найманих робітників працю сприймають як необхідність.

Які зараз процеси відбуваються у розвинених країнах світу? Приватна власність там все частіше втрачає характер індивідуального володіння, а набуває яскраво виражених рис приватно-групової. Американці, приміром, віддають перевагу, дбаючи про дохід, біржовим операціям з акціями. Гра на різниці в цінах – джерело прибутків. Тільки за роки правління Рональда Рейгана в США акціями володіли майже 47 мільйонів чоловік, тоді як у 1952 році власників цінних паперів було у 7 разів менше. Значний економічний ефект в даному випадку забезпечується ще й тим, що скорочується дистанція між найманим працівником і результатом його праці, персонал бере участь у прибутках та в управлінні своїм підприємством. Це, за оцінками екс-

партів, підвищує продуктивність праці в середньому на 5-10 відсотків, що, в свою чергу, сприяє підвищенню життєвого рівня населення.

У нашій країні картина дещо інша. Як уже відзначалося, приватизаційні кроки сертифікатних реформ збільшили кількість власників формально, в корені не зачепивши ставлення до праці. Практично не змінилися умови трудової етики, вони віддзеркалюють минуле. Навіть інтелектуальні нагромадження не відзначаються загальною цілеспрямованістю.

Пріоритет державної політики розвинених країн – розвиток науки та освіти. Передові досягнення масово використовуються у побуті. Згадаймо персональні комп'ютери, засоби автоматизації домашньої праці. Плоди науково-технічного прогресу можна відобразити економічним показником, який полягає в тому, що НТП забезпечує від третини до половини приросту доходів на душу населення. Змінилася також якість праці. Дві третини робочих місць у США займають працівники з вищою чи хоча б середньою спеціальною освітою. Менш кваліфіковані просто не змогли б виконувати обов'язки, пов'язані з використанням на практиці певних знань. Звичайно тут прослідковується прямий зв'язок конкурентноздатності і рівня життя.

Конкурентне середовище на ринку праці, конкуренція серед пошуковців роботи і роботодавців у впливі на формування нового, сучасного механізму мотивації праці йдуть одразу після важеля власності. Бізнесмени США, скажімо, не економлять на додаткових вкладеннях у “людський капітал”; у Японії успішно застосовують систему контролю за якістю продукції, побудовану з елементів самоконтролю працівника і його контролю за суміжником. Робітник не просто перевіряє комплектуючі, фіксує брак, допущений колегою, зайнятим на

попередній операції, а й дбає про виправлення чужого промаху. Рівень браку розглядається як своєрідний показник професійної компетентності. Від цього залежить і зарплата, і збереження за працівником робочого місця, і, відповідно рівня життя. Характерно, що контроль здійснює не майстер, а звичайний робітник, котрого контролює такий же працівник конвеєра.

Система самоперевірок в умовах конкуренції на ринку праці досить дієва – кожен хоче зберегти за собою робоче місце, оскільки його втрата неминуче приведе до падіння життєвого рівня працівника і членів сім'ї. Особливо це характерне для представників так званих традиційних професій, які не вимагають широкого освітнього рівня, спеціальних знань та розвиненого інтелекту.

Попит на ринку праці змінюється. Відпадає потреба у спеціалістах одного профілю, зате поживляється попит на представників інших професій. Аби мати маневр, ще під час навчання студенти прагнуть оволодівати додатковими спеціальностями. Західна освітня система давно надає такі можливості, українська – починає.

Конкуренція серед претендентів на вакансію – явище звичне. А чи існує вона серед роботодавців? Змагання за право найняти висококваліфікованого, компетентного працівника логічне внаслідок причинно-наслідкового зв'язку вигоди (вищий освітній рівень – вища віддача від праці). Згадувані умови пожиттєвого найму змушують підприємця дбати про здоров'я персоналу, тратити додаткові кошти на оплату відпусток, субсидії для їдалень, а також – на перепідготовку кадрів. Видатки перекриваються соціальною стабільністю і повертаються сумлінною працею вдячного працівника.

Людський фактор надзвичайно багатогранний і майже невичерпний. Ним треба уміло і грамотно користуватися на користь виробництва. Західне суспільство маневрує людським фактором не тільки з метою підвищення ефективності праці. Там перш за все прагнуть забезпечити соціальну стабільність шляхом задоволення прав людини, зокрема, її права на гідне існування, належний життєвий рівень.

Інтереси члена суспільства – якраз і є тим фундаментом, де започатковується створення принципово нового механізму мотивації праці. Роздержавлення вітчизняної економіки, на жаль, не вплинуло на життєво важливі інтереси людини, у першу чергу – матеріальні. Закріплення власності до підвищення рівня життя не призвело. Паралельно загострилися проблеми з медобслуговуванням, отриманням освіти, виплатою соціальних допомог. Зате трудова мотивація знайшла могутній стимул для розвитку вищої, спеціальної освіти.

Так, можна нарікати на якість, рівень освітніх послуг. Проте наявні позитивні зміни. Зробімо екскурс у порівняно недалеке минуле. В колишньому СРСР вища освіта була престижною, незважаючи на ідеологічну домінанту щодо провідної ролі робітничого класу. Щороку конкурси серед абітурієнтів відзначалися напруженістю. Вузівський диплом вважався неодмінною умовою для того, щоб зайняти ряд посад. Звісно, не обходилося без появи “смішних”, з точки зору сьогодення, професій інженерів із соцзмагання, інженерів відділів кадрів тощо. Професії лікаря, вчителя, бухгалтера, які не оплачувалися високо, все ж належали до престижних і традиційно ставали жіночими. В категорії суто чоловічих опинилися спеціальності математичного та технічного профілів. Проте в 70-ті роки ХХ століття в Радянському Союзі актуальним стало питання переходу в підготовці інженерно-

технічних спеціалістів від традиційних професій до перспективних, продиктованих вимогами науково-технічного прогресу. І все ж ця необхідність на практиці повного втілення не знайшла, особливо у периферійних вузах.

З отриманням Україною незалежності затрати на вищу освіту, що спрямовувалися з казни держави, були недостатніми. А вартість навчання постійно зростала. Мізерна зарплата викладачів призвела до масового відтоку з вузів наукових кадрів.

У кінці 90-х років помітними стали інші тенденції. Конкурси у вищі учбові заклади зросли, з'явився попит на сучасні професії. Вузи відреагували формуванням бази для оволодіння студентами науками, які відповідають сучасним потребам. Це – менеджмент, маркетинг, аудит тощо. Започаткувалася конкуренція і серед державних закладів вищої школи, і серед приватних вузів та комерційних структур, котрі отримали ліцензії на підготовку потрібних для ринкових умов суспільно-економічного буття фахівців. Система освіти поступово перейняла гнучку багатоступеневу організацію навчального процесу.

У свою чергу, ріст безробіття призвів до того, що спеціалісти не хочуть ризикувати, коли їм загрожуватиме вивільнення, а наперед дбають про здобуття другої вищої освіти, яка стає перекваліфікацією з урахуванням попиту, тим самим забезпечуючи собі конкурентноздатність і відповідний рівень життя. Нині популярними вважаються дипломи фахівців економічного та юридичного профілів. Друга вища освіта (вона є додатковою освітньою послугою) платна. Проте термін навчання стислий – від року до двох. Невід'ємною ознакою сучасності стало також переміщення із столиці до обласних центрів і великих пе-

риферійних міст факультетів заочного навчання. Тобто послуга наближується до споживача.

Висновок очевидний: конкурентне середовище, сформоване життям в умовах переходу до ринкових взаємин, змушує носіїв робочої сили турбуватися про підвищення кваліфікації, нагромадження потенціалу, отримання інтелектуальної власності, автоматично підтримуючи і підвищуючи свій життєвий рівень. У цій точці пересікаються інтереси працівника (особи і суспільства (держави)). Накопичення інтелектуального капіталу зумовлюється ще й тим, що більшість населення України незаможне. Воно не може вкладати кошти у придбання засобів виробництва чи нерухомість. Заощадити копійку і витратити її на освіту – шлях прийнятний, а він якраз і веде до створення інтелектуальної власності.

Держава зацікавлена у якнайшвидшому формуванні у своїх громадян ринкового менталітету та готовності самим забезпечувати собі необхідний рівень життя.

Конкуренція у сфері освітніх послуг, оплата їх вартості сприяють поліпшенню якості навчання та якості набутої інтелектуальної власності, створеної працею (навчання – це труд) студентів чи учнів. Усвідомлення праці як великої цінності відбувається на рівні збагаченої знаннями особи і проектується на все суспільство. Таке можливе виключно в умовах конкуренції. Економіка, побудована на пріоритетах державної власності, знівельовує стимуляційне значення конкуренції, але інстинкт до суперництва закладено в людині природою.

Особа, організовуючи свою діяльність, працює не у вакуумі, а серед інших членів колективу, суспільства і має змогу порівняти себе з колегами, глянути на себе, як мовиться, збоку. Ділова людина вико-

ристає всіляку можливість, щоб вчасно підмітити власні прорахунки та недоліки. Вона виправить їх або, що особливо важливо, докладе усіх зусиль, щоб запобігти їм. Ринок заохочує кмітливих і сильних, відкриває для них шаблі кар'єри. Коли працюєш краще за інших, то претендуєш нині-завтра опинитися у вигіднішому матеріальному та соціальному становищі.

Головне завдання суспільства лежить у соціальній площині – зменшити рівень безробіття, створюючи умови для розвитку динамічних процесів в економіці, що відкриває простір до появи нових робочих місць і потреби в залученні додаткових трудових ресурсів. Разом з тим держава повинна брати на себе відповідальність за працевлаштування молоді, інвалідів, осіб, котрі потребують соціальної адаптації, підтримуючи певний життєвий рівень. Для інших незайнятих членів суспільства потрібне при мінімумі сприяння держави уміння самим дбати про себе. Тобто тягар соціальної відповідальності за власну зайнятість – на плечах самих громадян. Не випадково упродовж останніх років державні установи, що займаються питаннями зайнятості, почали ширше використовувати технології самостійного пошуку роботи тими, хто втратив місце праці.

Ринкові взаємини гарантують мінімум соціальних допомог і водночас змушують претендента на ту чи іншу вакансію вступати у конкуренцію з такими ж, як він. Нормальні, здорові, працездатні люди мають самі визначатися з власним місцем у житті, активно шукати прийнятне для себе. Царина ж держави – піклування про пенсіонерів, неповнолітніх, інвалідів. В обох випадках мова іде про достойний рівень життя.

Анотація

В статті розглянуто взаємозалежність двох економічних категорій: конкурентноздатність на ринку праці та життєвий рівень населення в умовах трансформації економічної системи. Автор розкриває можливий взаємний вплив та пропонує шляхи для підвищення життєвого рівня населення.

Interrelationship of two economic categories, such as competitive capacity at labour market and living standards of population under the conditions of economic system transformation is considered. Possible interaction of the above categories is grounded, and the methods of advance in the living standards of population are offered.

